

Luovuusloukku

■ *Morgan, George & Nelligan, Pariece: The Creativity Hoax. Precarious Work and the Gig Economy. London, Anthem Press, 2018, 162 sivua.*

Australialaisten kulttuurintutkijoiden kirja luovasta työstä keikkataloudessa on tehty vahvasti Birminghamin koulukunnan hengessä. George Morgan toimii apulaisprofessorina ja Pariece Nelligan vanhempana tutkijana Western Sydneyn yliopistossa. Tekijät ovat haastatelleet 105 elokuva- ja musiikkialan nuorta ammattilaista. Kaikki haastateltavat ovat suorittaneet vähintään alemman korkeakoulututkinnon tai opiskellevat parhaillaan yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa. Kaikki haastattelut on tehty Sydneyssä tai sen esikaupungeissa. Lähes kaikki haastateltavat ovat myös oman työuransa alussa. Tutkijoita kiinnostaa, millainen vaikutus sosiaalisella taustalla ja sukupuolella on työhöön ja toimeentuloon uudessa 'luovassa taloudessa'.

Sanat saavat jatkuvasti uusia merkityksiä. Aiemmin luovalla ja luovuudella viitattiin taiteeseen. Nyt niistä on tullut uuden kapitalismin iskusanonoja. Alkujaan Latinan sana *creare* tarkoitti synnyttämistä, ja aina renessanssiin asti luovuus yhdistettiin jumalaan. Omana aikamme luovuudesta on tehty kapitalismin ja talouskasvun uusi veturi. Teollisen ajan massatuotannon ja byrokraattisten organisaatioiden sijaan peräänkuulutetaan nyt luovuutta ja rohkeutta, mutta samalla ymmärrystä talouden vaateista. Luovan talouden ja luovan teollisuuden tuloa on ennakoitu eri maissa jo vuosia, mutta toistaiseksi luova talous ei ole vielä tehnyt mitään suurta läpimurtoa. Alan työllisyys ei ole missään maassa kasvanut kovin paljon.

Yritykset hakevat tällä hetkellä kasvua tieteellisten innovaatioiden sijaan luovuudesta, symbolisesta ja intellektuaalista työstä. Luova talous on tekijöiden mukaan projekti, jossa taiteilijoita houkutellessaan muuntamaan osaamisensa kaupallisiksi tuotteiksi. Työ luovassa taloudessa on puolestaan yritys rakentaa itsenäinen ja omaehtoinen työura, joka samalla merkitsee irtaantumista säännöllisen palkkatyön pakoista ja mahdollisista eduista. Se merkitsee myös altistumista epävarmuuteen, katkoksellisuuteen ja riippuvuuksiin suhdetoimista. Etenkin nuorille uransa alussa oleville taiteilijoille se merkitsee myös matalia tuloja.

Koulutus on lisääntynyt nopeasti kaikkialla maailmassa, ja korkeakoulutason tutkintoa edellytetään yhä useammassa tehtävässä. Toisaalta nuorten on pakko kouluttautua, koska työmarkkinoilla ei enää ole sellaisia töitä, joihin voi mennä pelkän peruskoulutuksen varassa. Joskus tiettyihin tehtäviin riitti lukion suorittaminen, nyt niissä vaaditaan kandidaatin tutkintoa. Luovien alojen opetus on lisääntynyt Australiassa tuntuvasti kaikilla koulutusasteilla, koska niille on kysyntää eri oppilaitoksissa. Tekijät selittävät tätä sillä, että näin kouluun kielteisesti suhtautuvat oppilaat saadaan pysymään koulussa, koska elokuvat ja musiikki kiinnostavat kaikkia.

Säännöllinen työ ja luova taiteellinen työ sopivat huonosti yhteen. Luovia töitä tekevien on oltava aina tavoitettavissa, ja heidän on oltava käytettävissä lyhyelläkin varoitusaajalla. Tämän vuoksi monet alan nuoret ihmiset ovatkin selviytyäkseen arjesta määräaikaissuhteissa työsuhteissa lähinnä kaupoissa, baareissa ja ravintoloissa. Palkkatyö koetaan välitilaksi,

kun odotetaan pääsyä koulutusta vastaaviin tehtäviin tai oman osaamisen käymistä kau-paksi.

Teoreettisesti Morgan ja Nelligan tukeutu-vat eurooppalaiseen prekarisoitumista ja riski-yhteiskuntaa koskevaan sosiologiseen tutki-mukseen. He pohtivat pakotettua yksilöllisyyt-tä ja pakottamista luovuuteen. Nämä prosessit koskettavat nuoria, koska yhteisöllinen tuki heidän kohdallaan on hävinnyt. Monet ovat muuttaneet suurkaupunkiin muualta tai hei-dän vanhempansa elävät jossakin kaupungin toisella puolella. Työ luovalla alalla tarjoaa houkuttelevan vaihtoehdon ”oman jutun” te-kemiseen ja laajan vapauden suhteessa sään-nölliseen palkkatyöhön.

Sydneyn työmarkkinat ovat epävakaa. Tä-mä koskee etenkin luovia aloja, kuten musiik-kia ja elokuvaa. Työelämässä pärjätäkseen luovista oman tiensä etsijöistä tulee työvoi-maa, joka on mobiilia, mukautuvaa ja valmis tarttumaan uusiin tehtäviin pienelläkin pal-kalla. Tekijöiden pitää myös tottua portinvar-tioiden satunnaisiin valintoihin. Lisäksi pitää olla innostunut kaikenlaisista työtehtävistä. Kirjoittajat kutsuvat tätä itsensä kapitalisoimi-seksi. Tutkimuksen tulosten mukaan etenkin työväenluokasta lähtöisin olevien miesten on vaikea sopeutua tällaisiin vaatimuksiin. Luova talous vaatii notkeutta ja kykyä muuntautumiseen. Keskiluokkaisesta taustasta tulevat nuoret naiset pärjäävät tällaisessa pelissä muita paremmin, mutta se ei vielä takaa työllisty-mistä.

Työväenluokkainen maskuliinisuus poh-jautuu Morganin ja Nelliganin mukaan vah-vaan yhteisölliseen kulttuuriin ja pitkiin vakai-siin työsuhteisiin. Uusi luova teollisuus ei täl-laisia tarjoa, mutta monet nuoret miehet yllä-pitävät yhteisöllistä kulttuuria työn ulkopuo-lella. Monet pelaavat jalkapalloa tai kunnos-tavat kavereiden kanssa autoja. Naisilla taas on miehiä useammin erilaisia hoivavelvoitteita, yleensä omien vanhempien hoiva, jotka ra-jottavat heidän työllistymistään.

Tekijät suhtautuvat perin kriittisesti luo-vaan teollisuuteen. Heidän mukaansa sen tar-

joama retoriikka kätkee sisäänsä uusliberalis-tisen hankkeen, jonka tavoitteena on muuttaa työtä ja työn tekemisen ehtoja. Luovan teolli-suuden pyrkimyksenä on totuttaa nuoria työn jatkuvaan myllerrykseen, epävarmuuteen ja alityöllisyyteen. Se pyrkii luomaan optimismia, vaikka olosuhteet olisivat epävakaa. Lisäksi se valmistaa nuoria jatkuvaan oman osaami-sensa uudelleen suuntaamiseen. Luova tuo-tantoprosessi pilkootaan pieniin osiin ja riskit valutetaan työntekijöille, jotka vastaavat osaa-misestaan, työtiloistaan, työvälineistään sekä vakuutuksistaan. Työntekijöiltä odotetaan kuitenkin käsityöläismäistä ja yrittäjähenkistä otetta. Ideaalina on ”mumpreneur”, jossa yh-distyy äitiys, uusintaminen ja kova yrittämi-nen.

Fordismissa työnjohto ja tekniikka valvoi-vat työläisiä, eikä heiltä edes odotettu mitään innovaatioita. Luova talous kääntää asetelman pääläelleen. Työntekijöiltä odotetaan luovuut-ta ja taiteellisuutta sekä heidän osaamisensa kaupallistamista. Tämä taas on johtajien tehtä-vä. Kuvaavaa on, että Australian luovan talou-den yrityksistä noin 80 prosenttia on yhden hengen yrityksiä, kun taas isot yritykset vas-taavat yli 80 prosentista alan liikevaihdosta.

Morganin ja Nelliganin tutkimus analysoi luovaa työtä ja keikkataloutta Australiassa. Sen perustulos on kuitenkin yleistettävissä myös meille. Epävarmuudesta on tulossa normaali olotila – nuorten työmarkkinat ovat päät-kätöitä, ja työntekijöiden on kyettävä tuotteis-tamaan osaamisensa uudelleen ja uudelleen. Joustavuudesta on tulossa moraalinen impe-ratiivi, sillä luovan talouden työläisten edelly-tetään olevan jatkuvasti muunnettavissa uu-siin tehtäviin ja heidän on totuttava jatkuviin markkinahäiriöihin.

Kirja piirtää varsin pessimistisen kuvan luovasta teollisuudesta ja luovasta työstä. Mu-siikin ja elokuvan nuoret ammattilaiset joutu-vat alistumaan jatkuvaan epävarmuuteen ja odottamiseen: he ovat jatkuvassa välitilassa. Entä vaihtoehdot? Tutkijat kertovat muuta-man esimerkin, joissa ratkaisu on ollut luopu-minen omista urahaaveista ja siirtyminen yk-

sinkertaisempaan päivätyöhön luovalla alalla. Suurin osa haastatelluista jäi kuitenkin odottamaan läpimurtoa. Jotta luovien alojen tilanne kohentuisi, Morgan ja Nelligan odottavat valtiolta merkittäviä investointeja luovan talouden kehittämiseen. Teollisen tuotannon kultakautena valtio rakensi teitä, ratoja ja satamia. Nyt uusi talous kaipaisi samanlaisia investointeja luovuuden tukemiseen.

Kirjoittaja

Harri Melin, YTT, professori,
Tampereen yliopisto,
sähköposti: harri.melin@tuni.fi